

CERUZA ÉS SZELLEM

Szolláth Dávid: Bábelt kövenként. Irodalomtörténeti tanulmányok és esszék

Lengyel Andráson át Szilágyi Zsófiáig és Balázs Imre Józseftől Lapis Józsefig sok olyan irodalomtudóst lehetne idézni, akiknek a szemléletmódja erősen tényeken átszűrt, elemzéseik, értelmezéseik mindig a legnagyobb mértékben tapadnak ahhoz a filológiai tudáshoz, amelyre szert tettek és tesznek folyamatosan. Talán csak olvasói benyomástól függ, mégis azt hiszem, hogy például Balassa Péter munkásságában erősebb, hangsúlyosabb a vízió, a tények inkább bizonyítékok, mint kiindulási pontok, a világszemlélet „megkeresi magának” a filológiai adatokat.

Szolláth Dávid mindenképpen az első kategóriába tartozik. Kötetében többnyire hosszú tanulmányok olvashatók Szentkuthy Joyce-fordításáról, a múlt század húszas éveinek irodalmáról, Tormay Cécile-ről, József Attila Ady-epigonizmusáról és külvárosi verseiről, a Petőfi-Ady-József Attila-„vonalról”, illetve egy esszé a huszadik századi költői sírversekről. Ezekben a tanulmányokban Szolláth mindig szövegérvekkel operál, hangja soha nem válik személyessé (és ez az első kategórián belül is a „Józsefekhez” sorolja), amit mond, minden esetben művekre, levelekre, cikkekre, vallomásokra és mások tanulmányaira támaszkodik, jól átgondolt és pontos. Kifejezetten azokhoz az irodalomtörténeteszekhez tartozik, akik esetében az olvasó gyakran felkiált magában: „de hát ez mindent tud!”. A személyességtől való tartózkodás megóvja az olyan fordulatoktól, melyek időnként manírossá tették például Szegedy-Maszák Mihály írásait, formátuma inkább mélyülő, mintsem villódzó.

Ilyen módon a tanulmányok is azt a benyomást keltik, hogy „tudják a terjedelmüket” – az adott téma mindig éppen annyit kíván, amennyit Szolláth megírt belőle, a kevesebb valóban kevesebb volna, nem több, a többhöz viszont több forrás kellene. A *Bábelt kövenként* nem utolsó erénye, hogy az írások hosszúsága soha nem tűnik indokolatlannak.

Azt is ezeknek az értekezéseknek az érdeméért kell említenünk, hogy bár a címetek olvasva az lehet az érzésünk, ezekről a témákról „már mindent tudunk” (elsősorban a József Attila-tanulmányokra gondolok itt), a szerző mindig bebizonyítja, hogy koránt sincs igazunk. Ezt azonban nem a „majd én megmutatom” ellenszenves gesztusával teszi, nem is bizonyít tulajdonképpen: ő csak ír egy tanulmányt, mert a filológusnak ez a dolga. Teljesen és tökéletesen azonosul tehát a szerepével.

„Az 1920-as évek magyar irodalmának történetét két átrendeződés tagolja.” (45.); „A modern magyar irodalom történetét végigkíséri az epigonizmus elleni kritikai hadakozás.” (95.); „József Attila verseiben sokszor visszaköszönnek a kor szocialista átlagköltőinek motívumai, zsánerei, topo-

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Budapest, 2019
172 oldal, 2450 Ft

szaik.” (122.) Meg sem kell jelölni, honnan származnak ezek a mondatok, az olvasó kitalálja magától. Ráadásul ezek *első* mondatok, a szerző általuk vezet be minket írásai tárgyába. Megerősítik a címet, és továbbblendítenek a témában.

De ha nem így „nyit”, akkor sem szakad el a témájától: „Miért volt sikeres a *Bujdosó könyv*?” – kérdezi a Tormay-tanulmány kezdetén (80.), és a regény címét az írás alcíme is tartalmazza (Az *elbeszélő hitelvesztése. Tormay Cécile Bujdosó könyvének néhány narrációs problémájáról*). Az olvasónak tehát végig korrektül felvázolt „útjelzők” között kell tájékozódnia.

„Ne beszéljünk a tárgy nyelvén a tárgyról” – mondta egy konferencián Cs. Gyimesi Éva, és Szolláth Dávid ennek a figyelmeztetésnek a jegyében írja értelmezéseit. Nem személyes, mert az interpretációban tartózkodik a metaforáktól, mindenféle képes beszédétől. Ha látszólag elengedi magát, mint a Tormay-tanulmányban vagy a sírvers-esszében, számára akkor is a kontextus, az irodalmi és szellemi környezet vázolója a fontos, illetve az, hogy hogyan szakadnak el bizonyos szerzők ettől a kontextustól.

A folyamatos árnyalás igénye és szándéka abban is megmutatkozik, hogy a tanulmányok többnyire *ciklusok*: két vagy több írás tartozik egy cím alá Szentkuthy esetében éppen úgy, mint József Attiláéban, a húszas évekről szólóban vagy Tormayéban. Egyetlen szempont nem elég sem egy jelenség, sem egy író vagy egy mű esetében ahhoz, hogy megnyugtatóan tisztázzuk a vele kapcsolatos megfigyeléseinket.

Feltétlenül beszélünk kell az *alázatról* is ebben az összefüggésben. Szolláth mindig úgy vitatkozik, hogy az elfogultság látszatával sem lehet megvádolni. Tud akár éles is lenni, de annak is visszakereshető indokai vannak. „Gabler és munkatársai több ezer hibát javítottak kiadásukban, s a javításaiknak egy jelentős része, amint látható, az *Ulysses* fordításaira is következményekkel van. Bartos Tibor ezeket a javításokat néhány kivételtől eltekintve nem érvényesítette a Szentkuthy-fordítás második kiadásában. Ha más nem, ez a tény már önmagában is indokolná a Szentkuthy-fordítás felülvizsgálatát. Kérdéses, hogy Bartosnak mekkora szerepe volt a fordításban, az azonban nem kérdéses, hogy szerkesztői munkáját nem látta el kielégítően. Persze azt is el kell mondani, hogy hatalmas előnyünk volt Gáspárral, Szentkuthyval és Bartossal szemben: mi már digitalizált angol szöveggel dolgozhattunk, ami jelentősen meggyorsította a szövegen belüli keresést, a keresztivatközások felismerését, a motívumkövetést.” (22.) Szóval a minden bizonnyal felületes Bartos Tibornak is akad mentsége tulajdonképpen, akármilyen narcisztikus is volt, mint a tanulmányból kiderül. Szolláth részt vett az *Ulysses* újrafordításában, ezzel kapcsolatos tapasztalatait beépíti a vonatkozó tanulmányaiba, innen az idézetben is szereplő többes szám első személy.

Vagy itt egy más jellegű megjegyzés az első külváros-tanulmányból. Arról van szó, hatott-e Verhaeren József Attilára. Nyilvánvalóan hatott, de: a „közvetlen hatás kérdése helyett érdemes volna szélesebbre tárnai a spektrumot és úgy feltenni a kérdést, hogy milyen helyet foglal el József Attila külvárosi leíró költészete a *modern várostapasztalat esztétikájában*, amelyben a Verhaeren-líra jelenti az egyik fontos és jellegzetes pozíciót” (124–125.). Pusztá javaslat, megindokolható, logikus, eredményes, nem egyszerű oldalvágás a korábbi értelmezők felé.

Bármilyen stílus akkor tiszta, ha láthatóan megfelel szerzője egyéniségének, ha az nem kívülről magára erőltetett szabályokat követ, hanem szervelesen bomlik ki belőle, amit ír. Ez a megfontolt, körültekintő, folyamatosan árnyaló stílus Szolláth Dávid gondolkodói, filológus egyéniségéhez szabott. Éppen ezért sem a Szentkuthy-fordítás szemügyre vétele, sem a Tormay-tanulmány nem „bírálgatás”, pamflet, alkalmazkodás bizonyos kívánalmakhoz. „A siker kulcsa [...] olyan mítikus narratívát – varázsmesét – kínál a *Bujdosó könyv* a történelmi traumából épp csak ocsúdó magyar olvasóknak, amelyben a magyarok szeplőtelenül tiszta hősök, akik tragikusan elbuktak a rájuk tipró gonoszok világ-összeesküvése miatt. A könyv segít »csatornázni« vagy transzferálni a háború, a vörösteror,

Trianon minden fájalmát és keserűségét: a haragot Károlyira és az őt (is) felhasználó zsidóságra irányítja” (81.) – állítja, és egy sor bizonyítékot hoz fel a kijelentésére magából a könyvből.

Ceruzá és szellem: a filológus legfontosabb jellemzői találhatók meg Szolláth Dávid esetében. A ceruzáé, amely aláhúz, jegyzetel, besatíroz, kiemel, és a szellemé, amely felbontja, aztán újból összerakja az elemzett papíron szétesni látszó művet. Szerkesztői szempontból ezért olyan szerencsés a Szentkuthy-írásoknak a kötet élére helyezése: megmutatják, milyen egy műhelyhez tartozni, mennyi akribiára van szükség egy fordításhoz (amely, tudjuk, egyfajta értelmezés), mennyire megtanulja az ember, gyakorlatilag kívülről, az egész hatalmas regényt, ha dolgozik vele. Ahogy megtanulja az egész irodalmat, a jelenségeket, a folyamatokat, az irányzatokat, a hatásokat, a szándékokat, a vázlatokat, a töredékeket és a teljesítményeket.

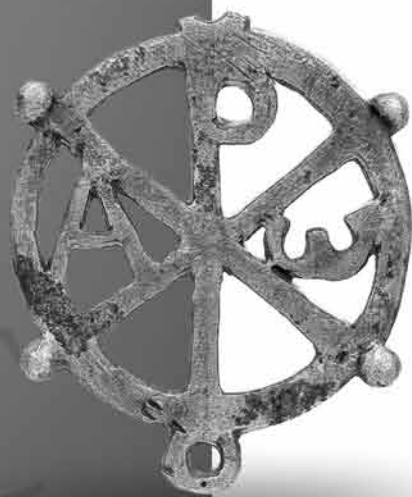
Ez a jó tanuló akár több monográfiát is megírhatna. Kíváncsi lennék például egy József Attila-könyvre, amely csak a külvárosokról és annak szegényeiről szól, távol a kommunista értelmezés közhelyeitől, de közel az együttérzés és a világirodalmi figyelem szempontjaihoz. A résztanulmányok egymás felé tartanak, és más tanulmányokat vonzanak ki a kutatás kódéből. Úgy is mondhatnám, a *Bábel*t követőenként a résztanulmányok gyűjteménye, amely egy másféle könyv felé is mutathat. Talán megszületik, talán nem – mindenestre Szolláth Dávid műhelyében összeállhat.

VILÁGÖRÖKSÉG
PÉCS

Világörökség Pécs

Pécs ókeresztény temetője **20 éve** került fel az UNESCO világörökségi listájára. Látogassa meg az egyedülálló római kori helyszínt és fedezze fel az ókori Sopianae ma is látható emlékeit Pécsett!

X ön itt áll

Éve az Unesco világörökség listáján

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Early Christian Necropolis
of Pécs (Sopianae)
inscribed on the World
Heritage List in 2000

www.pecsorokseg.hu